

95. zenb.

XXXVIII. URTEA
2020 URTARRILA-EKAINA

ISSN 2530-32

**Ernesto Martír
Peris**

Pompeu Fabra Unibertsitatea
Irakasle emeritua
Hizkuntzen irakaskuntzan aditu:

ernesto.martin@upf.edu

Beste iturrietatik

Diskurtso-praktika kokatuak: benetako komunikazio-praktikak ¹

Lengoiaren, komunikazio linguistikoaren eta ikaskuntzaren zientziek ekarpen berriak egin dituzte, eta hizkuntzen irakaskuntza antolatzeko moduan ere izan dute eragina. Ondorioz, ikasgelan, testua da oinarritzko eta laneko unitate linguistikoa; horixe da antolamendu berri horren ardatz nagusietako bat.

Gako-hitzak

diskurtso-aniztasuna, diskurtso-praktikak, komunikazio-gaitasuna, testua,

1. SARRERA

Hizkuntza gehigarriak irakasten ditugunean² (aurrerantzean, HG), ikasleei hizkuntza horiek eraginkortasunez erabiltzeko gaitasuna emateko izaten da, hori da helburua. Bada, irakaskuntza hori antolatzeko modua aldatuz joan da, bi alderdi hauek ulertzeko modua ere aldatuz joan den heinean: zer den hizkuntza eraginkortasunez erabiltzea (bereziki HGak); eta nola ulertzen eta taxutzen ditugun hizkuntza hori ikasteko prozesuak. Komunikazio-praktiken antolaketaz den bezainbatean, hizkuntzaren erabileran badira alderdi batzuk erabakigarriak direnak oso; esaterako: hizkuntzak diskurtso-praktika kokatueta erabiltzen dira beti; eta benetako komunikazio-praktiketan ikasten dira. Artikulu honetan bi alderdi horiek berrikusi eta kontzeptuon zentzua azalduko dugu.

2. DISKURTZO-PRAKTIKAK

Ikuspegi komunikatiboek *komunikazio-gaitasuna* hartu zuten curriculumaren helburu gisa; harrezkero, programa-unitateak ez dira izango, jada, betiko gramatika-egiturak (adibidez, "erlatiboetako perpausak" edo "objektu zuzena"), hizkuntza erabiltzeko moduak baizik. Horra hor nondik datozkigun ezagunenak aipatzearren Europako Kontseiluaren atalase-mailaren nozioak eta funtzioak ("asmoak adieraztea", "norbaiten

¹ Jatorrizko argitalpena:

Martín Peris, E. (2018). Prácticas discursivas situadas: practicas comunicativas genuinas. *Textos*, 81, 8-13. Egilearen zein argitaletxearen baimenez itzulua eta argitaratua.

² Lehen hizkuntzarekin hitzeko lengoiaz jabetu ondoren ikasten den edozein hizkuntza aipatzeko erabiliko dugu termino hori eta ez, usuagoak izan arren, *atzerriko hizkuntza* edo *bigarren hizkuntza*.

osasun-egoeraz galdetzea”). Ikuspuntu haiek ez zuten metodo bateratu bat osatzen; aitzitik, proposamen bat baino gehiago ekarri zuten, eta bakoitzak bere erara eboluzionatu du. Bilakaera horren punturik garrantzitsuenetako bat zein? Irmoki esango dutela *testua* dela hizkuntza erabiltzeko unitate erabatekoa (osoa), eta bi ezaugarri nabarmen dituela: bat, testua diskurtso-genero jakin baten barruan dagoela eta genero hori diskurtso-praktika jakin bati dagokiola; eta, bi, praktika hori “kokatuta” egongo dela.

2.1. TESTUA IKASGELAKO HIZKUNTZA-UNITATE ETA LAN-UNITATE GISA

Testu-hizkuntzalaritzak *testua* du aztergai. Testua era bat baino gehiagotara definitu da; guk, hau proposatzen dugu:

Testua: Hizketa- edo idazketa-sekuentzia bat, munduan sorrera izan duen testuinguru errealean koherentea dena semantikoki eta pragmatikoki. Testuaren luzera ez da beti bat eta bera. Izan daiteke hitz bakar bat (adibidez, errepideko stop seinalea); eta izan daiteke — hitzaldi, gutun edo eleberri bat osatuz— enuntziatu- edo esaldi-sekuentzia bat.

Hizkuntzaz komunikatzen garen guztietan, testuen bidez egiten dugu (ahozkoak edo idatzizkoak). Testu horiek testuinguru jakin batean erabiltzen dira beti; besteak beste, horixe dute ezaugarri berezietako bat. Bada, dena delako testuinguru horrek ematen ditu testua bai sortzeko bai ulertzeko gakoak (leioa ixteko esaten baldin badidate eta ekaitza datorrela ikusten baldin badut, ulertuko dut etxeko guztiak itxi behar ditudala; hotz egiten duelako baldin bada, gauden gelakoak bakarrik ixtea nahiko dute, agian). HG bat erabiltzeko gai izateak, alde horretatik, hizkuntza horretako testuak erabiltzeko gauza izatea esan nahi du.

Jakina, testuaren mailaren azpitik badira beste unitate batzuk (perpausak, hitzak, morfemak, fonemak...), eta haiek menderatzera ere iritsi beharra dago, baina unitate horietako bat ere ez da erabiltzen testutik at. Ikus dezagun adibide bat eta errazago ulertuko dugu zer den, kontzeptuz, testua, eta zertan bereizten den beste unitate linguistiko batzuetatik: *su* hitza, esate baterako; badu esanahi gotor bat, hiztegian aurkituko duguna; baina testu bateko parte denean soilik izango du komunikazioan zentzua. Are gehiago, erabilera-testuinguru jakin batean, bere kasa ere testu izan daiteke. Izan ere, testuinguruak osatzen du testua; alegia, testuinguru batean edo bestean, *su* hitzak esanahi bat edo bestea izango du: adibidez, gertuko basoa erretzen ari dela ikustean norbaitek oihukatzen duenean; edo beste batek bere solaskideari zigarroa piztea eskaintzearekin batera ahoskatzen duenean; edo, pelikula batean, heriotzara zigortu dutena fusilatzerakoan entzuten dugunean.

2.2. TESTUAK, GENEROAK ETA DISKURTSO-PRAKTIKAK

Testuetan aniztasun handia dago. Lehenengo eta behin, mota askotakoak direlako: testu narratiboak, deskribatzaileak, esplikatiboak, argudiakoak, elkarriketakoak (J.M. Adam). Testu horiek, testu osoak baino, *testu-sekuentziak* dira: elkarriketa batean, sekuentzia narratiboa edo deskribatzailea ager daiteke; narrazio batean, sekuentzia deskribatzailea edo elkarriketakoa, etab. Bigarrenik, generoak ditugu, testuak generoren batekoak baitira³ (López Ferrero eta Martín Peris, 2013).

Har ditzagun literatura-testuak eta aisa ekarriko dugu gogora zer den *generoa*. Hiru genero handitan daude sailkatuak: epika, lirika eta drama; haietako bakoitzean hainbat azpi-genero dago: oda, egloga, satira...; komedia, tragedia...; ipuina, nobela (eta are nobela historikoa, poliziakoa, erotikoa...) eta abar. Ordea, literaturaz kanpoko

³Testuetan bada, berez, beste barietate bat. Solaskideek dena delako testua erabiliz zer egiten duten da hemen gakoa: oinarritzko kultura daukan edonork irakur eta uler dezake prentsa-editorial bat, baina ezin du edozeinek idatzi.

hizkuntza-erabileretan, askoz berrikiago hasiak gara generoak aztertzen⁴. M. Bajtinek ekin zion, XX. mende erdi aldera, testuak *jarduera sozialaren esferekin* erlazionatu zituenean (hark hala deitu zien). Hala, gaur egun, gure gizartean, irratzi-elkarriketaren generoa darabilgu, egunkari-editoriala, prentsa-zutabea eta abar (komunikazio publikoaren esferan); sukaldeko errezeta, jabetzeko menua (gastronomiaren esferan); eskola magistrala, test-azterketa, ikerketa-artikuluak, konferentzia (esfera akademiko-zientifikoa) eta abar. Eta hor ere badira genero- eta azpigenere-familiak: *gutunaren* generoan, merkataritzako gutuna aurkituko dugu, familia-gutuna, egunkari-gutuna, zirkularra eta abar. Adibide horietan bistan denez, zein kulturatan sortzen diren eta aldatzen doazen, halakoxeak izango dira generoak eta halakoxe ezaugarriak izango dituzte.

Alde horretatik, HGetako eskoletan, gauza usua izan da bi genero handi baliatzea ahozko hizkuntza lantzeko: *solasaldia* eta *eztabaida*. Baina, egin dezagun apur bat aztarka, eta ohartuko gara ez dugula berdin jarduten lagun artean berriketan ari bagara (iritziak eta esperientziak azaltzen dizkiogu bata besteari, inor konbentzitu behar handirik gabe); edo eztabaida batean ari bagara —dela akademikoa, politikoa edo zientifikoa... — (guk geureari eutsiko diogu, gainerako eztabaida-lagunak konbentzitu nahian, edo entzuleak); eta, batean zein bestean ari garen, tartean moderatzailea izan edo ez dugu berdin jardungo. Bide beretik, solasaldian pausatzen baditugu begiak, honelako solasaldiak bereiziko ditugu, beste askoren artean:

- Lana lortzeko entrebista.
- Mediku-bisita.
- Autobusean eseri, ezagunak egokitu parean, eta haiekin berriketan.
- Abokatu-bulegoan, kontsulta egiten, etab.

Solasaldi horietako bakoitzak baditu ezaugarri berezi batzuk:

- Helburu edo asmo zehatz bat, parte-hartzaileen jarduketari buruzko informazioa ematen duena.
- Fase bereizi batzuk (hasiera, garapena, amaiera)⁵, egituratu eta arautu ere bereizita egiten direnak.
- Solaskideen artean bada harreman bat, bata besteari nola esaten dion eta elkarriketa nola garatzen den baldintzatzen duena.
- Badira baliabide linguistiko batzuk (hiztegia, adierazpideak), aurreko berezitasunetatik eratorrita.

Bistakoa dirudi, hortaz, *solasaldi* edo *eztabaida* generoaren barruan badirela azpigenere zenbait. Haietako bakoitzak baditu berezitasun batzuk (nola erabat linguistikoak hala gizarte- eta jokabide-konbentzioei lotuak), eta HG bat ikasi nahi duenak haiek ere hartu beharko ditu mendeen, bere ikasketa-programako helburuen arabera.⁶

3. PRAKTIKA KOKATUAREN KONTZEPTUA

Kokatua adjektiboa diziplina batek baino gehiagok darabil, adierazteko giza adimena ez dela jarduten esfera abstraktu batean, errealitatea ulertzeko eta komunikatzeko lantegian ez dela bakardadean ari, beti baldintza jakin batzuetan ari dela horretan, eta bizi duen testuinguru sozial eta historikoak jartzen dituela baldintza horiek mahai gainean. Izan ere —aipa ditzagun baldintza horiek—, batetik, pertsonak praktika sozial batzuetan parte hartzen du gogotsu, eta, han, beste pertsona batzuekin elkar eraginean aritzen da. Eta, bestetik, praktika horietan diharduela, pertsonak baditu bitarteko eta

⁴ Diskurtso publikoan, erretorika klasikoak ezarri zituen genero handi batzuk: deliberatiboa (batzarretan erabilia), judiziala (epaitegietan erabilia) eta epidiktikoa (zeremonietan); baina ez zuen jarraipenik eduki.

⁵ Ikus Cervantes Institutuak gaztelania GH gisa irakasteko daukan curriculum-planean ahozko eta idatzizko generoak nola banatzen dituzten fasetan eta azpi-fasetan.

https://cvc.cervantes.es/ENSENANZA/biblioteca_ele/plan_curricular/default.html

⁶ Lucha Cuadros eta Díaz Rodríguez (2017) har ditzakegu adibide gisa, ondo aztertuta baitaude testu mota zehatz batek zer propietate dituen eta nola aplikatu daitezkeen hizkuntzen irakaskuntzan.

baliabide batzuk eskura: konparaketak eta esamoldeen irudizko adierak, esaerak eta betiko leloak (*commonplace*)⁷; mezu elektronikoaren formatua eta egitura, albisteena, jarraibide-eskuliburuena eta abarrena; hiztegiak eta gramatikak, Google bilatzaileak eta abar. Inondik ere askotarikoak baliabideak eta tresnak, baina guztiak ere pertsona murgilduta edo “kokatuta” dagoen gizartearen produktu historikoak, buruko lana eta komunikazio-jarduna egiteko baliagarri zaizkionak.

3.1. PRAKTIKA KOKATUAK ETA IKASKUNTZA

Horrek guztiak goitik behera aldatzen du ikastea zer den ulertzeko modua: ez da, jada, ezaguera berriz jabetze hutsa, parte hartzeko prozesu aktibo bat baizik, pertsona osoak burutzen duena (ez adimenak soilik) praktika sozial zehatz batzuetan; ikastea eginkizun soziala da bete-betean, horretan jartzen da azpimarra, banakako dimentsioaren gainetik. Irakaste-jarduerara etorrira, ikaskuntza horrela ulertuz gero, derrigor galdetu behar diogu geure buruari zer jardura eta zer parte-hartze diren aproposenak testuinguru egokiena bideratzeko. Ikuspegi horrek hiru giltzarri ditu:

- Hizkuntza erabiltzea eta hizkuntza ikastea gauza bat eta bera dira, prozesu berbera dira: zer edo zer ikastea zera hori baldintza jakin batzuetan erabiltzea da. Hizkuntza erabiltzea, pertsonaren akzioa (eta interakzioa), praktika sozialetan parte hartzea eta ikastea osotasun global baten parte dira.
- Pertsonak inguruarekiko duen interakzioa diskurtso-praktika sozial batzuen barruan gertatzen da, eta, praktika horietan, testuak erabiltzen dira (testuok sortuz edo interpretatuz).
- Praktika kokatu horietan, ikasleak “eragile sozial” gisa jardungo du, hau da, “parte-hartzaile” modura (edo, hobeto esanda, “parte-hartze-lagun” modura).

Gure gizartean, diskurtso-praktiketan bada aspektu bat aipagarria oso: eleaniztasuna⁸. Praktika horietako askotan, hizkuntza bat baino gehiago erabiltzen da aldi berean eta txandaka (bai parte-hartzaileek beren artean dihardutenean, bai esku artean dituzten testu luze antzekoen lagungarri grafiko eta ikus-entzunezko gisa); parte-hartzaileen gaitasun linguistikoetako bat, besteak beste, eleaniztasuna da; hari esker, hizkuntza batean eta bestean daukaten ezaguera jori gutxi gorabeherakotik egin dezakete tira, diskurtso-praktiketan aktiboki eta eraginkortasunez parte hartzeko.

3.2. BENETAKO KOMUNIKAZIO-PRAKTIKAK IKASGELARA ERAMATEA

Testua izanik komunikazio linguistikoaren funtsezko unitatea, eta testua beti genero baten parte izanik orobat, ezinbestekoa da gure geletako orain arteko betiko jardunak beste era batera moldatzea, hartara jardunok benetako praktikak izan daitezen bai komunikazioaren ikuspegitik bai ikaskuntzarenetik.

Lehenengo ikuspuntu komunikatiboek ez zuten diskurtsoaren dimentsioa. Adibidez, “norberaren aurkezpena egitea” zen orduko programen hasierako unitateetako bat. Orain, nor edo nork galdetuko baligu ea nola aurkezten dugun gure burua, erantzuna eman baino lehenago, jakin beharko genuke zer egoeratan egin beharko genukeen: nori, zergatik, nola (ahoz edo idatziz, aurrez aurre edo telefonoz) eta abar. Bestela ezin erabaki zer esan: “Egun on, auzora bizitzera etorri berria naiz eta eskaintzen dituzuen kultur jardueren berri galdetzera nator” (eta galdetuko baligute bakarrik emango genukeen izena); edo “Kaixo, bizilagun berria nauzu, pareko atekoa; Pedro Tubau izena dut” adibidez (galdetuko ote diguten zain egon gabe emango genukeen izena). Eta, hori, ahozko aurkezpenetan; zuek kontuak atera idatzizko testuetan zenbat eratako aurkezpenak egin daitezkeen (eskabide ofizialak, elektrizitate-enpresari bidalitako erreklamazio-gutuna...), eta zer esanik ez testu elektronikoetan (erakunde bateko web-a, edo WhatsApp talde berri batean).

⁷ Ikus Martín Peris (2017).

⁸ Ikus Esteve, Fernández, Martín-Peris eta Atienzen lanean (2017) diskurtso-generoan eta eleaniztasunean oinarriturik sekuentzia didaktiko bat nola taxutu.

Ezin gara hemen hasi banan-banan aipatzen gelan testuak lantzen ditugunean aintzat hartu behar diren testu- eta diskurtso-elementu guztiak. Baina —eta hau bai nabarmendu nahi dugu— erabiltzea ez da nahikoa. Gelatik kanpora egia da testuak komunikaziorako erabiltzen direla, ez beste ezertarako; gelan, komunikazio-helburu hori goragoko beste eginkizun baten itzalpean egongo da: HG berrian komunikatzen ikas dezaten. Eta horra iritsita, hara non *benetako* adjektiboak adiera bikoitza hartzen duen: ikasgelan egiten diren praktikak benetakoak izan behar dira, diskurtso-praktika kokatuak direnez (adjektibo horri gorago eman diogun zentzuan); eta, aldi berean, ikaskuntza-praktikak izan behar dira, eta ikasleek eragile autonomo gisa parte hartu behar dute elkarrekin.

4. ONDORIOAK

Artikulu honen bidetik, ikasleen eta irakasleen funtzioaz egin behar dugu galde, horixe da funtsezko galdera. Esan dezagun, labur-labur, eraikitzen parte hartu nahi duen esanahietan eta eskura dituen formetan jarri behar duela arreta ikasleak, ahal duen bezain beste. Darabiltzan testuei zentzua emateko, lotu behar ditu, alde batetik, erabiltzen diren testuinguru sozialarekin, eta, bestetik, aurretiaz osaturik daukan esperientzia- eta ezaguera-munduarekin (bai linguistikoak, bai bestelakoak). Burua erabiliz baliatu behar testuak eta beheragoko unitateak, horixe dakar horrek berekin.

Irakasleek, berriz, gelan, testuingurua sortzen dutenean, praktikak “kokatuta” egon daitezen nahikoa baldintza bideratu behar dute; alegia, praktikok behar bezala egituratu behar dituzte, ekintza bakoitzaren helburua gardena izateko moduan. Ikasleari, bestalde, une bakoitzean behar duen laguntza eman behar diote, hautu linguistikorik egokiena egin eta erabili ahal izan dezaten komunikazioa erdiesteko, eta erabili dituzten baliabideak buruan bermatzeko, bakoitzak bere erara, helburua lortzeko doi, eta formaz zuzen.⁹

Itzultzailea: IVA Peko Itzultzaile Zerbitzu Ofiziala

⁹ Xehetasun gehiago nahi izanez gero, irakurri Carandell (2013) zein *Textos* aldizkari 81. zenbakian dauden artikulu hauek: Esteve eta Vilà (14-21 or.) nahiz Menjibar eta Surribas (22-30 or.)

Bibliografia

- Carandell, Z. (2013). La secuencia didáctica como herramienta de mediación para la autonomía. In O. Esteve eta E. Martín-Peris (koord.), *Cuestiones de autonomía en el aula de lenguas extranjeras* (103-116 or.). Horsori.
- Esteve, O. (2002). La interacción en el aula desde el punto de vista de la co- construcción de conocimientos: un planteamiento didáctico. In S. Salaberri (ed.), *La lengua, vehículo cultural multidisciplinario* (61-82 or.) Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.
- Esteve, O., Fernández, F., Martín-Peris, E. eta Atienza, E. (2017). The Integrated Plurilingual Approach: A didactic model providing guidance to Spanish schools for reconceptualizing the teaching of additional languages. *Language & Sociocultural Theory*, 4(1), 1-24. <https://mon.uvic.cat/aula-investigacio-llengua/files/2015/12/Esteveetal.pdf>
- López Ferrero, C. eta Martín Peris, E. (2013). *Textos y aprendizaje de lenguas: Elementos de lingüística textual para profesores de ELE*. SGEL.
- Lucha Cuadros, R.M. eta Díaz Rodríguez, L. (2017). Tipos textuales expositivos, correos electrónicos y enseñanza de géneros textuales en ELE. *MarcoELE*, 25. <https://marcoele.com/tipos-textuales-expositivos/>
- Martín Peris, E. (2017). Textos y palabras en un aprendizaje de ELE orientado a la acción. In F. Herrera (ed.), *Enseñar léxico en el aula de español: El poder de las palabras* (25-34 or.). Difusión.